

УДК 378:177

Черкашина Т.В.*

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ КУЛЬТУРНОГО ФОНУ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті проаналізовано вплив системної самопізнавальної діяльності на формування самосвідомості розумно мислячого педагога в досягненні «норми» культурного фону у професійній та комунікативній сферах докладання особистих зусиль. Надано узагальнену характеристику етапів самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності, здатного втілювати ідею гуманізму в сучасній педагогічній практиці. Представлено універсально-індивідуальні підходи з формування культури згоди та культури незгоди як профілактики виникнення конфліктів у поліфункціональних комунікаціях сучасного освітнього середовища.

Ключові слова: «норма» культурного фону, розумно мислячий суб'єкт педагогічної діяльності, професійно-особистісне самовдосконалення.

Проблеми глобального еволюціонізму, що відображають сучасну картину світу як широкий спектр взаємодії людини з універсальними законами всесвіту, дають уявлення про основоположні принципи формування комунікативної культури – внутрішньої (як виявленої здатності до самопізнання), і зовнішньої (як потенційної можливості професійно-особистісного самовдосконалення у педагогічній діяльності).

Надзвичайно виразною постає проблема сучасного освітнього середовища, яка полягає у диспропорції виховних і навчальних технологій, упроваджуваних у навчально-виховному процесі, вирішення якої є актуальним завданням на рівні соціально-значущого запиту – формування розумно мислячого суб'єкта, здатного втілювати ідею гуманізму в поліфункціональних педагогічних комунікаціях. Досягнення такої мети стає можливим, на наш погляд, завдячуючи широкомасштабному впровадженню в педагогічну практику системи самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення, адаптованої до умов сучасного освітнього середовища. Носієм ідеї самопізнання за переконанням та обов'язком повинен і може стати педагог, спрямований до особистісного, професійного, комунікативного самовдосконалення.

У дослідженнях Ш. Амонашвілі, І. Беха, А. Бодалева, М. Євтуха, Е. Піньковської, Г. Шевченко розглядаються концептуальні проблеми самопізнання, самовиховання та самовдосконалення як основи внутрішньої культури професійно-особистісного зростання педагога, формування якості педагогічної праці.

Мета статті полягає в дослідженні стану культурного фону суб'єктів педагогічної діяльності в контексті професійно-особистісного самовдосконалення.

Розглядаючи комунікативну культуру як психолого-педагогічний феномен, можна виділити низку істотних закономірностей:

- прагнення до знань і застосування їх на практиці;
- здатність до усвідомленого формування моральних якостей і безпосередній їх вияв у справах, словах, намірах як втілення в життя прийнятого ідеалу доброчесності;
- пізнання засад віри: у свої сили, у закономірність того, що відбувається, у незворотність еволюційного розвитку, у вищу справедливість.

Універсальність окреслених закономірностей визначає логічний взаємозв'язок фундаментальних наук та їхніх окремих розділів із розробленим нами курсом «Культура взаємин» [2, с. 88]. Кожен структурно-змістовий елемент курсу має позитивний гнучкий зворотній зв'язок: детальне оволодіння механізмами самопізнання вибудовує культуру зовнішніх зв'язків, що формується на основі теоретико-методологічних положень загальної педагогіки та її невід'ємної складової – теорії

* © Черкашина Т.В.*

виховання, підтверджуючи прогресивні напрацювання в цій галузі світовим педагогічним досвідом, який фіксує порівняльну педагогіку. Не викликає сумнівів логіка взаємозв'язку з філософією, психологією та історією: пізнання тонкощів емоційно-чуттєвої сфери формує світогляд суб'єкта педагогічного процесу, просуваючи свідомість до пізнання принципів добра, миру і людинолюбства, одночасно відображаючи ідеї загальнолюдських цінностей і кращі досягнення національної культури. Таким чином, на підставі вічних категорій – любові, мудрості, мужності, справедливості, віри – формується духовно-моральний базис комунікативної педагогічної культури, завдяки чому із загального формату суспільних відносин виокремлюються показові прояви взаємоповаги, взаємодовіри, взаєморозуміння, що склалися історично, з метою їхньої адаптації в сучасному соціокультурному просторі.

Для окреслення кола спеціальних впливів на самосвідомість суб'єктів педагогічної діяльності щодо необхідності підвищення культурних цінностей через системоутворювальні механізми самопізнання і самовдосконалення вважаємо за доцільне використовувати термін *культурний фон*. Поняття «культурний фон», базуючись на смисловому навантаженні слів культура – «догляд, поліпшення, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже, і ступінь їх розвитку; відповідно розрізняють культуру тіла, культуру душі і духовну культуру» [5] і «фон – загальні умови, середовище, в якому відбувається якась подія, оточення» [там само], відображає загальні умови, що забезпечують високий рівень досягнень у виробничій, суспільній та розумовій діяльності. Отже, «починати із себе» і «власне зараз» переосмислення меж дозволеного, за якими розпочинається некерований процес руйнування вольового, емоційного, ментального імунітету, стає одним із головних завдань у сучасній педагогічній практиці.

Для дослідження стану культурного фону, окресленого окремими його складовими, нами прийнято «норму» нижньої межі, що забезпечується низкою загальноприйнятих соціонормативних вимог, зокрема таких:

1) уміння організувати своє дозвілля: хобі; захоплення туризмом і подорожами; читання книг із подальшим публічним обговоренням; перегляд політичних і культурно-просвітницьких програм, фільмів, що збагачують морально; відвідування театру, виставок образотворчого мистецтва, концертів класичної музики, поетичних вечорів;

2) регулярне заняття фізкультурою або спортом як елемент самоорганізації, спрямований на зміцнення сили волі та фізичного здоров'я.

3) відсутність хронічних захворювань як виявлений ступінь гармонізації внутрішніх принципів людини;

4) відсутність залежності від наркотиків як показник сили волі, що передбачає відмову не лише від уживання наркотичних речовин, а й від сильнодіючих лікарських препаратів;

5) відсутність пристрасті до вживання алкоголю як здатність до керування власними бажаннями, що унеможливує вживання будь-якого виду психостимуляторів, зокрема слабоалкогольних напоїв, незалежно від обставин: будні, свята, традиції, визначні дати і т. ін.;

6) відсутність звички до тютюнопаління як розвинута здібність розрізняти корисні і шкідливі впливи на емоційно-психологічну і фізичну сфери, що передбачає не лише відмову від тютюнопаління, але й профілактично-пропагандистську діяльність у середовищі курців, у тому числі і шляхом власного прикладу;

7) уміння висловлюватися, не застосовуючи нецензурних слів як показник гармонізації ментального принципу, що передбачає розвиток необхідного рівня інтелекту й моральності.

Саме тому нецензурна лексика, паління, алкоголь, наркотики повинні бути виведені за межі «норми», яка відображає культурний фон сучасного соціокультурного

простору і насамперед усталену суспільну думку, що формується під впливом справедливих законів, доцільної економіки, чесної політики, гуманної науки і миротворчої філософії.

На особливу увагу заслуговує той факт, що на самосвідомість учасників педагогічної співпраці може впливати лише той педагог, який сам не обтяжений перерахованими вище вадами. Тому процес викорінення шкідливих схильностей, звичок може й повинен починатися з освітнього середовища шляхом поширення його на інститути сім'ї і соціуму, із подальшою легалізацією встановленої «норми» у всіх сферах життєдіяльності розумно мислячої людини.

Прийнята суспільною більшістю (понад 51 % членів соціуму) «норма» дозволяє сформуванню нового морального ідеалу сучасної розумно мислячої людини, запобігти розповсюдженню нерозсудливості, безкультур'я, бездуховності і втілити в освітній простір технології формування внутрішньої культури особистості, створити модель комунікативної культури. Такий процес є складним, багатовекторним та водночас творчим, оскільки вимагає взаємозумовленості прагнень, можливостей, здібностей усіх учасників педагогічної співпраці.

Структурно-змістові компоненти комунікативної культури ґрунтуються на теоретико-методичному ресурсі системи самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення [2; 3; 4]. Поетапний, понад десятирічний, досвід апробації та впровадження основ самопізнавальної діяльності в педагогічній практиці (дитячі садки, загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади, система післядипломної освіти педагогічних працівників) засвідчує актуальність, доцільність та дієвість таких технологій у сучасному освітньому просторі.

Аналіз динаміки розвитку самосвідомості педагога як суб'єкта самопізнавальної діяльності та якісні зміни його зовнішніх зв'язків (міжособистісних, професійних, суспільних) реалізуються методом самопостереження, самоаналізу, самокорекції відповідно до умовно виділених етапів:

I етап – підготовчий, під час якого домінує спонукальний мотив до самопізнання індивідуального ресурсу сил суб'єкта педагогічної діяльності, сформульований одвічними питаннями «Хто я?» і «У чому полягає моє завдання?»;

II етап – діагностичний, який визначає здатність суб'єкта самопізнавальної діяльності (педагог-дослідник) до усвідомлення категорій «добра у злі» і «зла у добрі» внаслідок системного пізнання індивідуального ресурсу сил, свідомий вибір системи самопізнання та технологій формування комунікативної культури: «Який я?», «Чи зможу я самостійно виконати заплановане?»;

III етап – функціонально-аналітичний, розглядається як здатність суб'єкта самопізнавальної діяльності до свідомого системного самоаналізу на рівні бажань, емоцій, почуттів, думок і дій, трансформування неповноцінних якостей, виявлених унаслідок самодіагностики, об'єктивації самооцінки та формування якісно нового рівня педагогічних комунікацій. Головний мотив етапу – «Як зробити заплановане?», «Коли починати?» [2].

Надамо узагальнену характеристику кожного з наведених етапів відповідно до «норми» культурного фону.

Перший етап самопізнавальної діяльності характеризується, більшою мірою проявами сумніву і страху, які продиктовані внутрішнім станом викладача і висувають перед ним низку запитань: «Чи існує можливість зрозуміти поставлене завдання?», «Чи достатньо власних сил й умінь прийняти запропоновану методику самопізнання як керівництво до дії?», «Чи відповідає мета внутрішнім переконанням, життєвим принципам і загальноприйнятими нормам?». Страх перед усталеними в суспільстві традиціями й догмами обрядності, що, як правило, не відображають закономірних соціальних перетворень, постає головною перешкодою в пізнанні себе. Тому почуття

і наміри, емоції та бажання, слова й дії цього періоду просякнуті слабкою вірою у свої можливості, превалює заздрість до успіхів інших і немиролюбність через власну неспроможність керувати індивідуальним ресурсом сил. Процес самопізнання потребує поступеневості, поступовості, постійності у вивченні власних якостей, схильностей, рис. Спроби педагога-дослідника несвідомо заглибитися у свій внутрішній світ, не маючи достатніх духовних знань і досвіду, породжують конфлікт між «хочу» і «можу», який виявляється у зовнішніх комунікаціях у вигляді непорозуміння, непримиренності і нетерпимості. Коливання, зумовлені сумнівами у прийнятті рішень, спричинюють комплекс проблем у професійно-особистісній сфері. Страх, що зумовлює особисті невдачі, перешкоджає реалізації планів, знижує здатність до дій.

У таких умовах важко втриматися, не відступити від обраного напрямку в пізнанні себе, тому дієвою настановою може бути відомий вислів: «Ніколи не здамся, ніколи не поверну назад». Трансформація утвореного порочного ланцюга: «сумнів → страх → невігластво → агресія» стає можливою завдяки поступенево-поступовому оволодінню знаннями про себе, природу і всесвіт. Рішучість прийняти себе недосконалим, без будь-яких прикрас, масок і умов, стає свідомою спонукою до подальшого самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення. Усталене бажання стати кращим, ніж учора, звужує часові межі між можливістю «бути», закладеною в потенціалі, і здатністю «стати», реалізація якої виявляється в усталеному ритмі праці з усвідомленням себе творцем власного життя.

Сформовані риси непохитності й безстрашності стимулюють процес якісних перетворень у емоційно-вольовій та ментально-чуттєвій сферах суб'єкта самопізнавальної діяльності, наближаючи його до пізнання категорій «добро у злі» і «зло у добрі» [3], визначаючи другий етап самопізнання. Принцип «Не нашкодь» починає домінувати в справах, словах, бажаннях і намірах, активізуючи внутрішні сили до більш якісного рівня професійно-особистісних досягнень. Наполеглива постійна праця із застосування на практиці отриманих знань трансформує страх у рішучість, віра у свої сили витісняє сумніви, звільняючи свідомість із рабства власних вад, просуваючи його в бік безкорисливого служіння педагогічно значущій справі.

Зміна підготовчого етапу діагностичним забезпечується переходом до більш здорового способу життя, а саме – відмовою від усього, що здатне отруїти, одурманити або деформувати свідомість. Водночас виникає потреба впорядкувати свій внутрішній світ, дотримуючись умов узгодженості в структурі індивідуального ресурсу сил: думка → слово → діло. Відмова від безневинних звичок як вияв вольового імунітету сприяє об'єктивації самооцінки професійно-особистісних якостей, здібностей і можливостей, надаючи відповідь на запитання «Яким я є насправді?».

Це період активних педагогічних дій з реалізації запланованого, підвищення майстерності і професіоналізму, якісних змін у колі спілкування. Законослухняність для розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності стає внутрішньою потребою у формуванні самодисципліни й самоорганізації, відповідальності і вдячності за довірену справу.

Варто зауважити, що недостатній рівень духовних знань і таких моральних якостей, як терпіння, розуміння, вдячність, визнання інших як рівних собі, може спричинити низку проблем – професійних, міжособистісних та суспільних. Застарілі механізми спілкування, в основі яких лежить авторитаризм, не задовольняють вимог оновленої самосвідомості педагога, провокуючи новий внутрішній конфлікт між «хочу», «можу» і «потрібно». Внутрішній спонукальний мотив «потрібно», який передбачає свободу вибору, рівності, взаєморозуміння і взаємоповаги, дає можливість перевести мислення з формату «я і вони» в формат «вони і я», тим самим знижуючи потенціал егоїстичної потреби у вигляді «хочу», а власний запит «можу» формує стійке прагнення до набуття нових знань про предмет особистих бажань.

Аналізований процес є доволі складним, оскільки співвідноситься зі сферою різномірних почуттів, зокрема марнославством. Амбіційність, самовозвеличення, самолюбвання є перешкодами в об'єктивності самооцінки сформованих якостей і ментально-чуттєвих витрат. Суб'єкт самопізнання бачить бажане або уявне замість істинної суті того, що відбувається, тим самим провокуючи емоційний конфлікт між інтересами «я» і «вони». Протиріччя між самооцінкою й оцінкою ззовні, що виникає на цьому етапі, зумовлюється низкою причин: з одного боку – наявність суттєвих досягнень (підвищений рівень професійних якостей, здатність більш самостійно вирішувати проблеми і міжособистісні конфлікти); з іншого – недостатньо високий рівень об'єктивності самооцінки професійно-особистісних досягнень, схильність до самовозвеличення, потреба у винагородах та заохоченнях.

Унаслідок емоційного внутрішнього конфлікту нереалізоване почуття марнославства набуває форми протесту у вигляді розчарування в справі, якій зобов'язався служити, незадоволення діями оточення. У такий спосіб виникає напруженість у спілкуванні, відчуття саможаління від нерозуміння причин міжособистісного конфлікту. Застосування золотого правила спілкування «Збільшуй у десять разів все добре в іншому і зменшуй вдвічі погане, а в собі – навпаки» [4] може слугувати виходом із «емоційного виснаження», а також способом вирішення комунікативного напруження, забезпечити внутрішню рівновагу.

Здатність активізувати свій життєвий ресурс у найбільш складних ситуаціях свідчить про зміцнений емоційний імунітет, уміння більш об'єктивно аналізувати обставини завдяки пошукові своєї провини і приймати непрості рішення з подолання недовіри, підозрливості й розчарування. Жити цікаво, із користю для оточення й для себе стає потребою, а принцип доцільності постає регулятором зовнішніх взаємозв'язків, переводячи їх на новий рівень комунікативної культури. Співмірність сил і можливостей із поставленою метою робить педагога успішним у нових починаннях, сприяє грамотному завершенню попередніх справ, створюючи системний підхід до організації педагогічної праці на новому професійному рівні. Формування взаємин з учасниками педагогічної співпраці набуває особливого змісту, що віддзеркалює власні досягнення у сфері ментально-чуттєвих проявів. Однак набутий досвід переосмислених страждань приносить педагогу (як суб'єкту самопізнання) знання, роблячи зрозумілими слова, вчинки, наміри не лише свої, але й оточення, знаходячи в них сенс і виправдання дій кожного, навіть свого недруга. Подальше дослідження власних недосконалостей вимагає достатньо високого ступеня правдивості, терпіння, дисципліни і віри. Кожен наступний крок у самопізнанні передбачає усвідомлення того, що робиш, із ким робиш, у який час і якими силами, несучи особисту відповідальність за все, що відбувається.

Ментально-часової межі між двома етапами – діагностичним і функціональним – практично не існує, оскільки наступний логічно уміщує попередній. Здатність помічати свої недоліки і недосконалість зобов'язує суб'єкта педагогічної діяльності передбачити активні дії з їх подолання, використовуючи механізми свідомої трансформації негативу в позитив. Запитання «А як потрібно було сказати, вчинити, зробити?» є початком активної фази процесу трансформації індивідуального ресурсу сил. Чітко сформований ментально-чуттєвий образ дозволяє спланувати наступні кроки з подолання небезпечних із погляду конфлікту ситуацій, запобігаючи образам, претензіям, докорам. Безперечно, методика трансформації негативних проявів у позитив пізнається не за один день, вимагає наполегливості, зосередженості й ритму. Не кожна спроба завершується успішно, однак у разі досягнення мети результат перевищує сподівання, формуючи стійке прагнення передати набуті знання і досвід тим, хто їх потребує і бажає ними скористатися.

Свідомий спонукальний мотив стати кращим, ніж був, визначає характер кожної наступної стадії формування комунікативної культури відповідно до «норми»

культурного фону. Поступовий перехід у стосунках від ворогування, неприязні, недоброзичливості до приятельських, колегіальних і дружніх взаємин передбачає дотримання соціонормативних та професійних вимог, передбачених педагогічною співпрацею. Керуючись оптимальними планами професійно-особистісного самовдосконалення, зіставляючи власні сили й можливості з проектними завданнями, виокремлюючи головне з другорядних факторів, доцільно визначаючи час і місце для реалізації програми дій, суб'єкт самопізнання стає відповідальним виконавцем, долучаючись до сфери творчості.

Узагальнений досвід самопізнавальної діяльності дає змогу визначити базові складові комунікативної культури, до яких можна зарахувати: законослухняність у діях, такт у бажаннях, самовладання в емоціях, позитивне логічне мислення у форматі «вони і я», що в сукупності складає максимально наближений до ідеального образ розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності.

Надамо стисло характеристику кожного з наведених компонентів. Законослухняність у контексті проблеми розглядається як прояв культури виконавчої дисципліни і відображає якість педагогічної діяльності. Персональна відповідальність кожного учасника педагогічної співпраці за дотримання правил та обов'язків співвідноситься з рівнем самодисципліни і самоорганізації у виконанні планових педагогічних завдань: педагог виступає гарантом якості навчання і виховання, вихованець – повноправним партнером педагогічних комунікацій. Сучасні проблеми освітнього простору, зокрема недостатня якість успішності, низький рівень міжособистісних стосунків, певною мірою відображають характер відповідальності педагога, ставлення до своїх професійних обов'язків, уміння викликати інтерес до навчального предмета в пасивного, недостатньо організованого вихованця, який не вірить у свої сили. Така педагогічна здібність фіксує вияв творчих підходів у діяльності розумно мислячого педагога, який прагне до самовдосконалення.

Відповідальне ставлення до професійної діяльності зумовлює певні внутрішні обмеження, спонукає до свідомого прийняття рішення, з дотриманням ієрархічних норм педагогічної співпраці, толерантності, чесності, справедливості та безкорисливості у поліфункціональних комунікаціях освітнього середовища.

Законослухняність на рівні педагогічних дій певною мірою відповідає якості спонук і намірів, які виявляються в бажаннях – суттєвих і дрібних, гуманістичних та егоїстичних, миролюбних й агресивних, еволюційних та інволюційних. Усвідомлений вибір напрямку реалізації особистих бажань «у добро» або «у зло» – справа совісті кожного, хто прагне до самопізнання та самовдосконалення. Саме совість, як внутрішній регулятор, дозволяє суб'єкту самопізнавальної діяльності реально оцінювати свої можливості, піддаючи ревізії кожен невідповідність між словом і ділом, запланованим і бажаним. Моральна настанова «хочу тільки те, що можу, а можу те, що необхідно» сприяє формуванню культури бажань, дозволяє контролювати власні звички, не обтяжуючи оточення своєю присутністю, виявляти повагу до співбесідника, чинити так, щоб не шкодувати про зроблене. Виховуючи почуття міри в бажаннях, викладач опановує вміння толерантно вирішувати проблемні комунікативні ситуації, надавати безкорисливу допомогу за покликом і обов'язком.

Здатність до безкорисливого надання знань, часу, досвіду, матеріальних ресурсів формує почуття власної гідності: такого педагога неможливо принизити, важко образити, оскільки той, хто прагне самопізнання, чітко бачить власні недоліки і в змозі передбачити наслідки від напружених комунікативних контактів та запобігти виникненню конфліктів, претензій і непорозумінь у міжособистісному спілкуванні. Уміння не ображатися як відображення рівня самовладання свідчить про культуру емоцій і чистоту закладених намірів у вирішенні програмних завдань. Почуття сорому й докорів сумління стають орієнтирами для розумно мислячого суб'єкта педагогічної

діяльності в пошуках власних помилок, неповноцінних якостей, указуючи на неприпустимий рівень необ'єктивності в пізнанні індивідуального ресурсу сил. Перебільшення професійно-особистісних досягнень або применшення власних прорахунків свідчить про схильність до самовибачення, що унеможлиблює виправдання іншого та призводить до виникнення небажаного прецеденту.

Трансформація напруженості в педагогічних ситуаціях і контактах до рівня миролюбного співіснування учасників педагогічної співпраці реалізується через конструктивну самокритику та свідоме каяття. Це особливий стан докорів сумління і душевних страждань: уже не хочеш робити, як раніше, але ще не можеш вчинити по-іншому. Тому пошук своєї частки провини і можливість виправдання іншого стають надійною опорою у подоланні труднощів; активність і рішучість у діях перетворюють перешкоди в нові творчі можливості. Терпіння і прагнення полегшити працю іншому примножують сили і зміцнюють віру, спрямовуючи індивідуальний ресурс на нові професійно-особистісні досягнення.

Перехід егоїстичного мислення «я і вони» в соціально орієнтоване «вони і я» супроводжується докорінною зміною стереотипних уявлень про честь, гідність, обов'язок і дозволяє усвідомити особисту роль в педагогічній співпраці. Здобуття досвіду власних почуттів – віри і безвір'я, співчуття та нетерпимості, героїзму й відступництва, мужності та страждання – наближає розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності, як підкреслює М. Євтух, до пізнання одвічних цінностей, роблячи його здоровим, мудрим і милосердним [2].

Досвід власних почуттів відкриває перед суб'єктом педагогічної діяльності нові можливості в пізнанні індивідуального ресурсу сил. Таке право здобувається насамперед завдяки умінню слухати, чути, розуміти, висловлюватися, аналізувати, робити висновки та самостійно приймати рішення. Мова розумного діалогу, доброзичливості й терпіння породжує порозуміння в будь-яких комунікативних ситуаціях, зокрема і в недружньому середовищі. Уміння бачити власну недосконалість допомагає активізувати процес свідомої трансформації негативних проявів у позитив, зміцнити вольовий, емоційний, ментальний імунітет.

Таким чином, дослідження стану культурного фону суб'єктів педагогічної діяльності в контексті професійного самовдосконалення показало, що процес самопізнання з його суворими правилами й неухильними вимогами дозволяє розумно мислячому педагогу усвідомити необхідність особистих якісних перетворень, спрямувати індивідуальний ресурс сил до визнаної «норми» культурного фону в сучасному освітньому просторі.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку можуть бути пов'язані з системним упровадженням самопізнавальної діяльності в закладах освіти (включаючи дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні, вищі навчальні заклади) та у системі післядипломної педагогічної освіти із залученням до цього процесу педагогів, які прагнуть самовдосконалення.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина : [підручник]. – 3-тє вид., переробл. і доп. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. – 340 с.
3. Пиньковская Э. А. Спаси и сохрани : [в 3-х т.]. Т. 1 : Кто ты? / Э. А. Пиньковская. – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. – 814 с.
4. Пиньковская Э. А. Спаси и сохрани : [в 3-х т.]. Том 2 : «Эгология» / Э. А. Пиньковская. – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. – 438 с.
5. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В. П. Андрущенко. – 3-тє вид., доп. – Харків : Р.И.Ф., 2005. – 672 с.
6. Шевченко Г. П. Словник-хрестоматія педагогічних понять : [навчальний посібник] / Г. П. Шевченко, М. Б. Євтух та ін.]. – Луганськ, 2004. – 271 с.

Черкашина Т.В.

ИССЛЕДОВАНИЕ СОСТОЯНИЯ КУЛЬТУРНОГО ФОНА
СУБЪЕКТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

В статье проанализировано влияние системной самопознавательной деятельности на формирование самосознания разумно мыслящего педагога в достижении «нормы» культурного фона в профессиональной и коммуникативной сфере приложения индивидуальных сил. Представлено обобщенную характеристику этапов самопознания и профессионально-личностного самосовершенствования субъекта педагогической деятельности, устремленного к реализации идеи гуманизма в современной педагогической практике. Рассмотрены универсально-индивидуальные подходы в формировании культуры несогласия как профилактики возникновения конфликтов в полифункциональных педагогических коммуникациях.

Ключевые слова: «норма» культурного фона, разумно мыслящий субъект педагогической деятельности, профессионально-личностное самосовершенствование.

Cherkashina T.V.

RESEARCH OF STATE OF CULTURAL FUND OF SUBJECTS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY
IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT

The article analysed influence and sequences of systematic self-development activity of self-conscious teacher during the process achievement his (her) cultural level in his (her) pedagogical activity. The article gives general characteristics of all professional developing levels, as well as universal-individual approach in gaining of speaking culture, avoiding professional conflicts in modern educational processes.

Possession of communicative culture allows for a reasonably thinking teacher to implement technology of self-cognitive activity to pedagogical process, to establish more subtle psychological and spiritual contact at the level of mutual trust, mutual understanding, mutual respect with participants of pedagogical cooperation. Mental communicative culture in the context of the problem is shown like an integrative product of self-cognitive activity, and is still a basic component of communicative teaching culture; it is also reflected the culture of memory, desires, emotions, feelings, thoughts, it's expressed by culture of speaking it is and shown in the culture of actions in multifunctional communicative situations of modern educational space. It was outlined individual approaches in formation of internal culture of a teacher, leading to self-knowledge, professional and personal self-improvement. The attention is focused on mental disability in achieving professional goals and on high level of communicative culture.

Key words: «norm» of cultural background, self-conscient thinking subject of pedagogical activity, professional and individual self-improvement.

УДК 378.046-021.68-051:821

Чумак Л.В.*

**ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА У ДРУГІЙ ТРЕТИНІ ІМПЛІЦИТНОГО
ПЕРІОДУ ЕВОЛЮЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ**

У статті розглядається історичний аспект формування складових професійної майстерності вчителя-словесника у другій третині імпліцитного періоду еволюції педагогічної професії за етапами історії давньоруської літератури і визначеними автором у попередніх публікаціях трьома основними періодами формування, становлення та розвитку підготовки вітчизняного вчителя літератури (імпліцитного, експліцитного та інституціонального). Висвітлено особливості формування професійної майстерності вчителя-словесника та методики навчання літератури за часів «книжного вчення» (у палацовій школі князя

* © Чумак Л.В.